

Sara Friti

Tragovi porcelana

Preveo
Marko Mladenović

 Laguna

Naslov originala

Sarah Freethy

THE PORCELAIN MAKER

Text Copyright © Sarah Freethy 2024

Published by arrangement with Simon & Schuster UK Ltd

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno Mami Bin i mom dragom Mišu, 143

PRVA KNJIGA

U visokoj vitrini, na staklenoj polici, stoji beli porcelanski zec. U sjaju krzna odražava mu se fluorescentna svetlost. On je kao živ, punačak i lep, i bezmalo možete zamisliti kako ga vučete na krilo da ga mazite, ali ima tu neke napetosti. Fino izvajane uši leže priljubljene uz glavu, a slepe mlečnobeke oči prevrću se od straha u lobanju. Kućni ljubimac napravljen od plena. Sa donje strane, gde bi bilo meko krzno trbuha, porcelan je potpuno gladak i krije pečat proizvođača; šiljatim pismom što podseća na podrumske pivnice, borove šume i alpske brvnare otisnuta je reč **Allach**. Iznad nje, naslikan ravnim crnim potezima kičice, dvostruki udar munje:

PRVO POGLAVLJE

Donar, Sinsinati

Avgust 1993.

Asfalt na parkiralištu ispred *Forsajtove povoljne aukcijske kuće* bio je lepljiv pod nogama i probušen tamo gde su se kroz njega probile pesnice potočarke. Žućkasto sunce je bacalo pokrov na niske zgrade. Na nebu su se sakupljali olujni oblaci a vazduh je peckao od statičkog elektriciteta.

Presvučena jeftinom aluminijumskom oplatom i šćućurena između jeftinog bircuza i baptističke kapele, sama aukcijska kuća bila je bezlična. Kapela i bar su odavali malo znakova života, ali je ispred *Forsajta* bilo parkirano desetak kola i kamioneta.

Unutar metalne ljuštore zgrade čulo se neprekidno brujanje klima-uređaja, mada je on jedva iole ublažavao toplotu tog dana. Glavna soba je bila prenatrpana: na jednom zidu je visila galerija bakroreza i slika izbledelelih od sunca, zajedno s držačem za vatreno oružje i visokom staklenom izložbenom vitrinom, oskudno napunjenom. Ispred male govornice bili su postavljeni redovi stolica na rasklapanje, mada je malo njih bilo zauzeto. Iz izbledeleog plavog linoleumskog poda polako se širio miris plesni.

Tačno u deset ujutru, žustrim kasom, ušla je jedna stamena žena, sa svežnjem papira i malim drvenim čekićem priljubljenim uz grudi. Lice joj je uokvirivao oreol od krute kose boje kositra, dok je usled širokih naramenica sakoa imala obris odbrambenog igrača američkog fudbala. Ona je spustila svoj tovar na govornicu i pogledala okupljene, sijajući od zadovoljstva.

„Dobro jutro! Kako ste mi?“

Jedva desetak dosadom obuzetih tela sedelo je klonulo i čekalo, ali činilo se da, bez obzira na to, aukcionarka uživa u svom zadatku.

„Dobro, ljudi, zamoliću vas da pogledate prodajni list kako bismo mogli da počnemo.“

Neki su, reda radi, podigli priheftane stranice ostavljene na njihovim mestima, iako je malo njih imalo nameru da se rastane s novcem.

Aukcionarka je stala temeljno da prelazi stavke na prepodnevnom spisku: posredi je bila mešavina opreme za katering i poljoprivredne mašinerije, najnovije kancelarijske opreme i izlisanog nameštaja. Na mahove se njeno brzometno, ritmično nagvaždanje jedva moglo odgonetnuti, ali činilo se kako svi u prostoriji razumeju njegovo kolebanje. Pod fluorescentnim cevima plave zunzare su polako kružile po prostoriji, dok je iz daljine pretilo tiho režanje grmljavine. Spustio se neki težak mir.

Čaroliju je prekinuo iznenadni zvuk zvona na vratima aukcijske kuće. Unutra je stupila jedna žena, a za njom se dovaljao talas sumorne vrućine. Ona je bila u ranim pedesetim; tamnosmeđe kovrdže prošarane srebrom. Očito iz nekih drugih krajeva, izgledala je gotovo strana tako otmena.

Vidno obuzeta nelagodnom, ona je pohitala do reda praznih stolica pozadi i sela, uzimajući prodajni list s mesta pored sebe.

Aukcionarka je počela licitaciju za vazdušnu pušku. Posle kraće užurbane delatnosti, ona je otišla muškarcu koji se obilno znojio, odlepljujući crnu majicu s kratkim rukavima s prevojâ na trbuhu. Zatim, u brzom nizu, jedan skuter za vodu i jedan

gliser nisu dosegнули ni početnu cenu, previsoku za retku krv gledalaca. Sluteći da je kraj prodaje na vidiku, oni su počeli da se vrpolje na sedištima.

„Dobro, hajde da pogledamo poslednju grupu stavki.“

Ona je zamahala zrnastom crnobelom slikom prilično kičastog porcelanskog zeka koji leži na bedrima.

„Ko će započeti licitaciju za ovog preslatkog zeku na ceni od dvadeset dolara?“

U prostoriji je vladala tišina; malobrojni među prisutnima mogli su da izdvoje novca za takve drangulije. Ona tamnokosa žena u poslednjem redu uzela je prodajni list i podigla ga u vazduh. Aukcionarka je prihvatila njenu ponudu neznatno klimnuvši glavom.

„Hvala, gospoja.“

Okrenule su se sve glave u prostoriji, iznenađene što tu namernicu zanima tako neobičan predmet.

„Čujem li dvadeset pet dolara? Ide za dvadeset prvi put... drugi put...“

Ona je lupila čekićem o sto.

„Vaš je.“

Aukcionarka je nastavila dalje.

„Dalje imamo ovo lepo jagnješce. Kontam da je baš za tebe, Rodžeru!“

Ona je vragolasto namignula jednom rumenom farmeru u prvom redu, koji se zakikotao i odbacio to zamahom ruke.

„Za ovo prekrasno stvorenjce licitaciju ću početi na petnaest dolara.“

Papir je ponovo podigla ona neznanka u poslednjem redu. Aukcionarka je klimnula glavom.

„Sada smo na petnaest, imamo li dvadeset... Ne?“ Ona je opet udarila čekićem o sto. „Sad imate par.“

Sa neba se zaorila grmljavina a po metalnom krovu je naprasno zadobovao pljusak kiše. Aukcionarka je nastavila, dižući glas da nadjača taj plotun buke. Tokom narednih petnaest

minuta tamnokosa žena je kupila dodatnih osam porcelanskih figurica: vikinga, nasmešenu čobanicu, kitnjasti svećnjak i medveda dignutog na zadnje noge. Lastu, hrta – isplaženog mokrog jezika – miša i propetog ždrepcu. Svaka figurica je bila drugačijih razmera, ali su sve bile zamršeno izvajane s verodostojnim pojedinostima.

Kada je poslednji put udarila čekićem o sto, aukcionarka je uhvatila sebe kako bulji u tu neznanku među njima. Tamnokosa žena je sakupljala stvari, gurala naočare za sunce u torbicu. Kao da je nekako osetila aukcionarkin netremični pogled na sebi, pa joj je zauzvrat uputila stisnut i prolazan osmeh. U njemu nije bilo ni radosti ni pobeđe, samo rešenost.

Nedugo posle toga Klara Fogel se obrela kako sedi ispred blagajne, čekajući da plati za porcelanske figurice koje je sada držala u krilu. Opirala se onom osećaju šupljine koji ju je uvek obuzimao posle dugog leta. Već je mogla da zamisli sebe kako leže na čistu, prijatno hladnjikavu posteljinu u aerodromskom hotelu, ali to će morati da pričeka. Ovde i sada trebalo je da plati za robu i održi obećanje koje je dala sebi.

U blagajni je onaj čovek u crnoj majici s kratkim rukavima plaćao za svoju vazдушnu pušku. Aukcionarka je naslagala njegove dolarske novčanice u kasu i predala mu je.

„Izvoli, Nejtane. Pripazi se i pozdravi mi mamu.“

On je uzeo pušku od nje i prošao pored Klare na njenom mestu, nakratko se povukavši za obod pohabanog kačketa. Aukcionarka joj je pokazala da priđe. „Uđite i sedite. Brzo ćemo; samo vam sabiram račun.“

Kancelarija je bila krcata fasciklama, kulama od papira što prete da će pasti sa svake površine, inventarom svakidašnjih jeftinih sitnica. Klara je oprezno sela i posmatrala stariju ženu kako kljuca po digitronu.

„Imate deset artikala, čiji zbir izlazi na dvesta pedeset osam dolara.“ Ona je podigla glavu i pogledala Klaru. „Da vam pravo kažem, nisam bila sigurna hoće li ih iko kupiti. Zbog njihove... istorijske prirode. Ako znate šta hoću da kažem.“

„Pečat proizvođača.“

Aukcionarki se videla odvratnost na licu.

„Razume se, ne bih ništa da nagoveštavam.“

„Sasvim je u redu, bila sam svesna njihovog porekla. Znam da to sigurno izgleda prilično mračno.“

Klara je imala prepoznatljiv engleski naglasak; aukcionarka je stavila ruku na grudi. „Smem li samo da kažem da obožavam vaš naglasak. Odakle ste?“

„Zapravo sam se rodila u Nemačkoj, ali preselili smo se u Englesku kad sam bila veoma mala. Jeste li ikada bili?“

„O bogo moj, nisam!“ Aukcionarka je zavrtela glavom na tu neobičnu ideju.

Klara je otvorila torbicu i izvukla koverat s putničkim čekovima. Potpisala se i dala ih preko stola.

„Hvala!“ Aukcionarka ih je tutnula u kasu, pa pružila ruku. „Inače, ja sam Pegi. A sad mi kažite: jeste li vi kolekcionarka? Jer nam kroz nekoliko sedmica stiže neki jako fin porcelan, predivne vaze koje bih vam rado sačuvala...“

„Nisam kolekcionarka, ne.“ Klara se pomerila na svom mestu. „Ali pitam se... smem li da vas zamolim za pomoć?“

„Naravno, dušice; samo izvolite.“

„Da li je moguće doći do podataka o osobi koja prodaje ove figure?“

Ženi se od razočaranja oklembesila testasta vilica. „Oh, molim vas, izvinite, ali ne. Naprosto ne bih mogla, savest mi ne da. Ljudi u ovim krajevima zaista cene svoju privatnost.“

Klara je bezbrižno pretpostavljala da će taj deo transakcije biti jednostavan. Uvežbavala je taj razgovor u glavi, ali dalje od toga ništa nije planirala. Sada je osetila kako joj grudi naglo obliva toplina. „Samo, prevalila sam strašno dalek put...“

Ona je zastala kada je osetila kako joj suze nehotice naviru u oči, kako je ta iznenadna snaga osećanja zatiče nespremnu.

„Izvinite, molim vas.“

„Jeste li dobro, mila? Mogu li vam doneti čašu vode?“

Aukcionarka je posegnula preko stola da je uhvati za ruku.

„Sigurno mislite da sam vrlo budalasta. Samo sam malčice preumorna – sinoć sam doletela iz Londona sa izričitom namerom da kupim ove predmete.“

Starijoj ženi se čelo načas nabralo od podozrivosti.

„Došli ste čak iz Engleske zbog nekih porcelanskih džidža-bidža?“

„Već dugo tražim jedan konkretni komad. Zato sam došla lično, vidite. Mesecima pokušavam da uđem vikingu u trag. Jednog već imam, ali ovo je jedina druga kopija na koju sam ikada naišla.“

„Ali kako ste uopšte otkrili da ih prodajem?“

Klara je uzdahnula, preumorna da bi rekla išta osim neukrašene istine.

„Angažovala sam ljude u nekoliko zemalja. Oni paze hoće li se pojaviti ova marka porcelana uopšte, a pogotovo onaj jedan komad. Jedan njujorški kolekcionar javio mi se telefonom čim je na vašem spisku adresa za elektronsku poštu video da je on na prodaju.“

Klara je zastala a onda se napregnuto nagnula napred.

„Pegi, smem li otvoreno da govorim?“

„Naravno“, kazala je ova, očiju sada razrogačenih od znatiželje.

„Treba mi da otkrijem ko je bio vikingov vlasnik, jer je dotični možda jedina osoba koja mi može reći ko mi je otac.“

DRUGO POGLAVLJE

Vajmar, Nemačka

Leto 1925.

Dok se Maks Erlih vraćao kući, od pločnika se još osećao topli miris preostao od večernjeg sunca. Ulične svetiljke su bile upaljene a njegov vitak stas bacao je dugu, skakutavu senku.

Preko širokog zelenog travnjaka Parka na Ilmu nailazila je grupa njegovih kolega studenata, čija se šarena odeća probijala kroz sve tamnije platno večeri – potezi boje mandarine, oker i grimizne. Maks je podigao ruku da ih pozdravi, svestan da njegov formalni smoking sigurno izgleda strašno konvencionalan, da je primereniji trezvenijem okruženju.

Pošto je s devetnaest godina napustio svoj rodni Beč, Maks je sebe već smatrao svetskim čovekom. Rođen u porodici tekstilnih magnata, on je lako mogao da ostane u Austriji i radi u tom poslu, ali bio je rešen da sam prokrči sebi put. On ga je odveo do kaldrmisanih ulica Vajmara i Bauhausa, avangardne umetničke škole koja je sve svoje studente pretvarala u ikonoklaste. Maks se poveo tim primerom, odbacujući sopstveno versko vaspitanje i usvajajući ono slobodoumno i izražajno.

Sada je Bauhaus prolazio kroz sopstveni preobražaj, selio se u nove prostorije u gradu Desauu. Maks se nadao da će odsek posvećen proučavanju arhitekture možda takođe poći tamo i omogućiti mu da ostvari svoje snove. Dotad je bio odlučan da što bolje iskoristi to poslednje vajmarsko leto.

Kada je stigao na široke stepenice svoje zgrade s pročeljem ukrašenim štukaturom, začuo je barožnu vatru buke. Maks se načas zabrinuo: da li je žurka počela bez njega? Ali još nije bilo devet sati; bilo je prerano da bi svečanosti zaista bile počele.

On je gurnuo teška ulazna vrata i ušao u sveže predvorje, gde su dve mlade žene bile udubljene u razgovor, dok su im se ravni paževi njihali blizu jedan drugom, a tamno obojene usne oblika viole im se maltene dodirivale. Na obližnji stub se naslanjao jedan trom mladić, mišićavog stasa u tamnoplavom radnom kombinezonu, na kome su bili odštampani talasi belih vrhova što se valjaju. On je pomno gledao žene kada ga je Maks pljesnuo po ramenu.

„Bro veče, Riharde. Nevaljao si?“

Mladić se trgnuo. Zagladio je razbarušenu gustu plavu kosu, sa gađenjem, ispod oka, gledajući Maksovu odeću.

„Hoćeš li u tome biti?“

„Nema potrebe za brigom. Presvući ću se. Kako napreduju pripreme?“

„Sve je pod kontrolom.“ Rihardu su sinule oči kada je pokazao Maksu da pođe za njim. „Hajde, moraš da vidiš mural.“

„Nadam se da se prema mestu odnosite s poštovanjem.“

„Samo onoliko koliko zaslužuje. Uostalom, uskoro se seliš, zato ne budi preterano izveštačen. Ova žurka se odavno čeka, i ti to znaš.“

On se letimice osvrnuo na svog prijatelja, naprasno ozbiljan.

„Kako je prošlo s tvojima?“

„Odlučili su da se večeras vrate vozom za Beč, hvala bogu.“

„I?“

„I... pristali su.“ On se iscerio. „Nastaviće da me izdržavaju, tako da mogu u Desau s vama ostalim nevaljalcima.“

Rihard ga je pljesnuo po ramenu. „Šta si se onda tako sneveselio, matori? Daj, to je povod za proslavu!“

Kada su ušli u stan, smesta ih je preplavila buka. Radio je pucketao i drečao, klarinet što glatko niže tonove stapao se s horom uzbuđenih mladih glasova koji su ispunjavali stan sa sobama visokih tavanica.

Iz stana je bio iznet gotovo sav nameštaj. Grupa mladića je umotavala težak vuneni tepih, otkrivajući uglačani parket ispod njega. Drugi su se istezali s merdevinâ do plafona, gde su pričvršćivali poveze padobranske svile u papagajskim bojama, stvarajući utisak soba unutar soba, čiji se slojevi preklapaju.

Na jednoj strani uska kuhinja je bila ispunjena blebetavom energijom i slatkasto jetkom mešavinom dima i alkohola. Jedna vitka plavuša nanosila je kajal u ručnom ogledalu, dok je njena riđokosa drugarica postojano brbljala. Ona je mešala bačvu vina koja se puši, dok joj se rumeno lice crvenelo i sijalo. Plavuša je pogledala Maksa u oči i podigla tanku obrvu na drugaričin zanos.

Željan da prekine čaroliju, Rihard mu je tutnuo bocu piva.

Na naspramnom kraju prostorije visoka francuska vrata otvarala su se na formalan vrt. Topli večernji vazduh uskomేశao je svilene zavese tamo, načas ih rastvorivši, tako da je Maks jedva mogao da razazna tamne ivice murala, koji je bio naslikan sa obe strane. On je prišao da ga prouči.

Na zidu su bile loše naslikane dve divovske ženske figure, kao da čuvaju izlaz u vrt. One su ispunjavale prostor od poda do tavanice, debelih nogu čvrsto posađenih u tlo, mišićavih ruku što se dižu iznad glave, naizgled podupirući čitavu težinu zgrade iznad sebe. Izgledale su kao da su izrađene od grube gline: butina i grudi nalik škrljčanosivim pločama, proreza njihovog pola tamnog i blatnjavog, lica bezličnih i nemilosrdnih. Debeli

potezi kičicom umetnice bili su zabeležili njihovu kinetičku energiju, ali Maksa je uznemiravalo nešto u vezi s njihovim izgledom. One nisu bile ni u kakvom srodstvu s klasičnim figurama grčke arhitekture, koje su teške terete dizale sa izvesnom gracioznošću. Ovo su pre bile amazonke, rođene iz zemlje, što se izdižu sa snagom divljačkom i osnovnom.

„Krajnje upečatljive, zar ne?“

Maks je prepoznao nešto u Rihardovom tonu, mešavinu uzbuđenosti i gađenja. Pogledao je njihova tamna, bezosećajna lica i nasmejao se.

„Ne mogu da odredim jesu li lepe ili zastrašujuće.“

„Mislim da treba da upoznaš njihovu autorku.“ Rihard je prošao kroz vrata.

Zajednički vrt je bio lavirint cvetnih leja i formalnih živica, okružen visokim zidom što opasuje čitav obim imanja. Stazu preko travnjaka, koja je vodila do terase na kojoj su bili postavljeni stolovi i stolice, obasjavao je niz blistavih lampiona. Viseći kao trbušaste voćke – sunčeva svetlost kroz vitraž – svaki je bio ukrašen naivnim licem. Njihove bezizražajne oči i razjapljena usta bili su maske od elementarnih oblika: zemlje, vazduha, vatre i vode.

Na kraju tog blistavog niza bisera, na vrhu drvenih merdevina, stajala je mlada žena. Ona je slikala lice poslednjem lampionu: srpaste oči iznad nasmešenih jabučastih obraza. Njena tamna kosa, kratak, stakato paž, bila je vezana crvenom svilenom maramicom, dok je ona bila u bezobličnom slikarskom mantilu mrkom kao duvan. Rihard je zastao u podnožju merdevina i pripalio dve cigarete, pružajući jednu uvis. Slikarka ju je uzela bez komentara i nastavila s radom.

Maks je čekao nekoliko trenutaka da ona primi k znanju njegovo prisustvo, zatim preuzeo na sebe da prekine tišinu.

„Rihard mi kaže kako tebi treba da zahvalim za mural.“

Ona nije odgovorila, te je on nastavio.

„Nisam siguran da će moja gazdarica umeti da ceni ono prostranstvo gole kože izloženo tamo unutra, ali...“, on je pokazao na blistava lica što se ljuljaju na vrućini, „ovo je prilično dražesno.“

Slikarka se konačno okrenula ka njemu, ozbiljnih krupnih sivih očiju.

„I korisno, nadam se? Osim ako ne želiš da ti gosti slome svoje glupave članke.“

Ona je krenula da silazi niz merdevine, vadeći krpu iz džepa i brišući boju sa četkice.

„Što se tiče murala, dabome da je moj. Moram priznati da su mi prostranstva gole kože prilično draga, ali tebi možda nisu.“

Između obrva joj se pojavila borica. Okrenula se prema Rihardu.

„Da li je on uvek ovakav čistunac?“

Maks je počeo da se buni kako je ona pogrešno shvatila, dok nije primetio Rihardov kez. Devojci su oči blistale od sputanog zadovoljstva pred njegovom očiglednom nelagodnom. Ne mogavši više da se pravi, ona je prasnula u smeh, dok se Maksovo ozbiljno lice opustilo u osmeh olakšanja ukrašen jamicama na obrazima.

Rihard je iskoristio trenutak: „Betina Fogel, ovo je Maks Erlih, naš domaćin. Budući izvanredan Bauhausov arhitekta.“

Glumeći formalnost, Maks se neznatno naklonio. „Drago mi je.“

„Dakle, her* Erlih, ne odobravate mog golema?“ Ona je podigla obrvu, tobož uvređena.

„Šta je golem, pobogu?“, upitao je Rihard.

„Večiti prostak.“ Ona je prevrnula očima. „Golemi su figure uobličene od gline. Legenda kaže da je jedan rabin napravio jednog i oživeo ga, kako bi mogao da štiti Jevreje u getu od progona.“

* Nem.: *Herr* – gospodine. (Prim. prev.)

Primetila je kako joj se Maks napola smeši.

„Šta – jesam li nešto pogrešila?“

„Nipošto. Samo ne verujem da sam ikada upoznao nemačku nejevrekju koja je čula za legendu o golemu.“

Betina je slegnula ramenima. „Profesor Adler je govorio o njima na jednom predavanju o folkloru i baš su mi ostali u pamćenju. Kada mi je Rihard rekao da su tema tvoje žurke elementi, pomislila sam kako bi nešto zemljano moglo da bude prikladno.“

„Sasvim. Ali mislim da si u pogledu nečega možda ipak pogrešila; mislim da su golemi uvek muškog roda.“

Betina je frknula: „Ko odlučuje?“

„Eto, meni to izgleda prilično jasno samo po sebi. Stvarali su ih zbog njihove snage.“

„Karijatide su ženskog roda a podupiru čitave zgrade; zašto i golemi ne mogu da budu takvi?“

Maks se suvo osmehnuo. „Ja nisam merodavni stručnjak za goleme. A ni za žene, kad smo već kod toga.“

On se okrenuo prema Rihardu, koji se naslanjao na merdevine, gledajući ih kako sparinguju.

„Hajde, Riharde, podrži me.“

„Prepušten si sam sebi, matori.“ On se nasmejao. „Srećno.“

Betina je bila crvena u obrazima. „Ženska forma se uvek prikazuje kao potčinjena – devojčice koje na plećima nose mermerne ploče kao da su poslužavnici za čaj. Reci mi: zašto muškarce toliko uzbuđuje da drže žene na kolenima?“

Maks se iscerio na njen iznenadni nastup besa i podigao ruke tobož se braneći.

„Nema potrebe da to shvataš lično.“

„Ali zašto ne bih? Ti kritikuješ moj rad, a otud i mene.“

Ona je duboko uvukla dim iz cigarete, koju je zatim zabila u krpu umrljanu od boje, rasuvši po tlu šaku žara.

„Pretpostavljaš da muškarci imaju monopol na snagu, ali ona se javlja u mnogim oblicima. Ženska snaga je promenjiva;

sposobna da se preobražava i savija, kao gлина. Nemam strpljenja za zadrte muškarce, ma koliko snažni mislili da su.“

Ona je srdito izrekla te reči, dok su joj oči sevale od neočekivanog besa.

„Hoćemo li da sačuvamo ovo za neki seminar?“, prekinuo ih je Rihard. „Odbijam da se opijam i sa jednim od vas dok se oboje ne budete presvukli.“

On se okrenuo od njih i zakoračio nazad prema žurci.

„Ideš, Makse?“

Maks je probao da pogleda Betinu u oči, da ublaži vrelinu njenog gneva, ali ona nije htela. Stisnute vilice, pakovala je boje. Iz unutrašnjosti zgrade muziku su nadjačavali novi glasovi, nadmećući se za njegovu pažnju. On je načas oklevao a onda se okrenuo od nje i vratio kroz vrt, uzbuđen obećanjem predstojeće noći.

Maks Betinu nije ponovo video do sitnih sati idućeg jutra. Dotad je stan već bio prepun znojavih tela, prljavih čaša, dima od cigareta i, nadasve, teškog pokrova buke. Bučni glasovi su se nadvikivali, a gramofon i radio bili u zvučnom dvoboju koji je odjekivao kroz nepomični noćni vazduh. Gosti su kuljali napolje, željni da umaknu od dima i vrućine. Oni malobrojni neučtivi dizali su glas u pesmi, dok su ostali tražili tamne kutke vrta da se pohotno pipaju po mraku.

U kuhinji je Rihard držao banku, raspravljajući se s dva ozbiljna mladića o večnom mestu politike u umetnosti, uprkos nepodudarnosti njihovog izgleda. U skladu s motivom žurke, „elementima“, jedan je bio umotan u prikaz molekula vode od papirmašea, dok je drugi doslovno imao stopala od gline. Rihard je još bio u svom rukom oslikanom radnom kombinezonu, ali Maks se bio presvukao iz formalne odeće u sopstveno tumačenje „vazduha“, sve čiste linije i besprekorna jednostavnost. Na sebi je imao dobro skrojenu belu košulju

i čiste pamučne pantalone nebeskoplave boje. Dok su drugi svoje oslobođenje pronašli u haosu, Maks je savršenstvo tražio pomoću ograničavanja.

On je išao po glavnoj sobi, dopunjavajući čaše i deleći cigarete, da bi zatim preuzeo vlast nad gramofonom. Dok se Geršvin uzdizao, on je dovukao onu plavušu izvijenih obrva na sredinu prostorije, dugih prstiju isprepletenih s njenim, ovlaš joj držeći ruku na krstima.

Iz vrta se polako dizalo more zvuka, talas tapšanja i trupkanja nogama. Radoznali gosti su izašli kroz vrata s golemskom stražom, željni da vide kakvu novu razonodu ta buka možda obećava, a Maks je uhvatio sebe kako ide za njima.

Oko lomače od cepanica oslobođenih iz skladišta za drva bila je okupljena gomila ljudi. Oko plamenova je kružilo desetak mladića, čiji su goli trupovi poprimali boju ćilibara usled odraza od vatre. Maks je prepoznao nekoliko njih; bili su to bivši sledbenici harizmatičnog profesora Itena.* On je napustio Bauhaus godinu dana ranije, ali njegov uticaj se još osećao.

Vatra je bljuvala perjanice u nebo dok je Maks išao prema njoj. On je bio bezmalo stigao do nje kada se iz senki pred njim stvorila jedna mlada žena i ušla u krug svetlosti. Ona je bila u uskoj haljini od grimizne svile do poda i providnom crnom ogrtaču ukrašenom rukom slikanim plamenim prstenovima. Odmah ju je prepoznao.

Betina je stajala raširenih ruku, poput skakačice u vodu spremne da skoči, lica ozarenog osmehom. Napajajući se nekom iskonskom energijom u okupljenoj gomili, ona se stresla, kao da se sprema za skok, zatim posegnula ispod plašta i smakla uske bretele haljine, tako da je ova pala na zemlju. Njeno golo telo bilo je belo kao porcelan. Proneo se bučan usklik iz ushićene gomile, kojima je krv ubrzavala u ritam trupkanja nogu.

* Johannes Itten (1888–1967) – švajcarski slikar impresionizma, dizajner, profesor, pisac i teoretičar. (Prim. prev.)

Dunuo je noćni povetarac, tako da se Betini naježila koža. Ona se kupala na treperavoj svetlosti koja ju je preobražavala u nešto nalik prvosveštenici. Maks je osetio kako ga obuzima nagli plamen želje, ublažen strahom da bi ona mogla pasti.

Bez upozorenja, negde duboko u zgradi, začuo se iznenadni zvuk snažnog udaranja. Zvuk je trgnuo Maksa iz sanjarenja. Neko mu je lupao na vrata stana. Oko vatre, desetak glava se okrenulo prema zvuku, koji se nastavljao sa sve većom hitnjom. Kroz gomilu se pronela jedna jedina reč: *Polizei*.

Izgubljena u uzbuđenju sopstvene smelosti, Betina je izgledala nesvesna pretnje koju to predstavlja. Maks je krenuo kroz gomilu kako bi stigao do nje, probijajući se kroz ljude i sagnuvši se da usput podigne njenu haljinu. Uhvatio ju je za gola ramena i okrenuo od sebe, neodložno je gurajući napred, van svetlosti i duboko u senku.

„Šta to radiš, pobogu?“, uzviknula je ona, u neverici.

Iza njih, iz unutrašnjosti zgrade, on je čuo kako neko izvičuje naređenja i lomljivu stakla.

„Hajde, moramo da te sklonimo odavde, policija je. Oni u najboljem slučaju mrze studente. Ništa im nije draže od toga da nama radikalima očitaju bukvicu. Bude li im neko rekao da je ovde napolju jedna naga žena, onda ti, u najmanju ruku, ne gine noć iza rešetaka. Gropijus je popustljiv, ali i dalje bi mogli da te izbace ako te budu optužili za golotinju u javnosti.“

„*Scheiße!*“^{*} Ona je pretraživala pogledom žbunje. „Mogu li ovuda da izađem?“

„Možeš, ali možda ne bi bilo zgoreg da najpre nešto obučeš.“

Maks joj je gurnuo svileni haljetak u ruke. Ona je posrtala u mraku i s mukom ga ponovo obukla. Navukla je bretele a on ju je uhvatio za ruku, vukući je dublje u senke visokog baštenskog zida. On je kleknuo na jedno koleno a ona se nasmejala, u neverici.

^{*} Nem.: Sranje! (Prim. prev.)

„Pokušavaš li da mi spaseš čast tako što ćeš me zaprositi?“

„Pokušavam da ti spasem kožu.“ Pružio joj je ulegnute šake. Ona se iscerila i smakla cipele. On ju je podigao a ona se uspenrala i preskočila zid. Otirući prljavštinu s ruku i kolena, Maks je provirio nazad kroz granje što je zaklanjalo njegovo skrovište. Uspeo je da razabere pet-šest policajaca kako teraju goste unutra. Buka iz gramofona i radija naglo je utihnula, i zavladala je zlokobna tišina.

Maks je vagao šta ga čeka: ljute komšije, optužbe i izvinjenja, velika verovatnoća kazne za remećenje javnog reda i mira i obaveza da raščisti ostatke preostale posle žurke. Načas je oklevao, zatim se opet okrenuo prema zidu i skočio. Uхватivši se za zaobljeni vrh zida, prebacio je težinu i, veoma zadihan, pao na ulicu. Betina se naslanjala na zid, obuvala cipele. Održavajući ravnotežu na jednoj nozi, nakrivila je glavu u stranu.

„Ne mogu a da ne primetim kako si izgleda napustio svoje goste baš sad kad si im potreban.“

„Stvarno tako izgleda.“ On se iscerio.

Linija drveća Parka na Ilmu bila je počela da se rasvetljava a negde duboko u njemu zapevao je jedan usamljeni kos. Maks je pogledao na ručni sat. Bilo je 4.14.

„Frojlajn* Fogel, smem li da vas ispratim do kuće?“

„Ne misliš kako bi trebalo da ostaneš i suočiš se s posledicama?“

„Verovatno bi trebalo... ali, kad razmislim, mislim da bi šetnja kroz park mogla da bude primamljivija. Hoćemo li?“

On joj se ponudio da ga uhvati podruku, ali ona ga je umešto toga uhvatila za ruku i potrčala, vukući ga za sobom. Uzbuđenje usled bekstva ih je oboje prožimalo dok su jurili prema sigurnosti drveća, osvrćući se, sve vreme strepeći od povika da su ih pronašli, koji nikada nije usledio.

Kada su stigli do širokog brezovog gaja, usporili su da predahtu. Dok su krivudali između drveća, Maks je uhvatio sebe

* Nem.: *Fräulein* – gospođice. (Prim. prev.)

kako posmatra svoju saučesnicu: ona je bila graciozna, dugih udova tankih kao mladice. Lice joj je bilo uokvireno lučnim obrvama i ravnim šiskama; u krivama njenih tamnih, nakarminisanih usana bilo je urezano obećanje osmeha.

Ušetali su u livadu visoke trave, isteravši iz skloništa par preplašenih zečeva koji su jurnuli preko proplanka, prema jednoj beloј kućici lepih razmera sa sivim škrljčanim krovom i zidovima od unakrsnih letvica.

„Valjda bi trebalo da ti zahvalim što si me spasao.“

„Osećao sam se prilično odgovornim; na kraju krajeva, to je bila moja žurka. Javilo mi se kako tvojim roditeljima možda ne bi bilo drago da im ćerku osramoćenu pošalju kući.“

„Nisam sigurna da moja porodica ima kapaciteta za iole više negodovanja.“ Ona mu je dobacila zajedljiv kez. „Majka mi već misli kako je to što studiram umetnost u Bauhausu isto kao da sam posrnula žena. Nadala se da ću dosad već biti žena nekom zemljoradniku, da neću traćiti mladost na nešto što ona i ne pokušava da shvati. U međuvremenu, moj brat fašista prestravljen je od toga da me pretvaraju u radikalku.“ Nasmejala se. „Mada je u pravu što se toga tiče – pretvorili su me.“

„A otac?“

„On bi odobravao, ali preminuo je pre nekoliko godina.“

„Baš mi je žao.“ On se namrštio.

„Neka ti ne bude. Možda sam ovde samo zahvaljujući tuđoj milosti, ali barem sam ovde. I učiniću sve što treba kako bih ostala.“

Iza brezovog gaja, kroz jarkozelenu nadstrešnicu, polako su se probijali zraci sunca što izlazi. Maks i Betina su usporili i seli na potez svetlosti, jedno kraj drugog, maltene se dodirujući rukama i kukovima, oboje izrazito svesni rastojanja između njih. Vazduh je bio pun polena; čestica praha što padaju kroz drveće, lebdeći u sunčevom snopu. Maks se zavalio i nalaktio i pokazao na lepu belu kućicu na suprotnoj strani travnjaka.

„Vidiš onu baštensku kućicu? Nekada je pripadala Geteu. U takvoj jednostavnosti ima nečega što mi naprosto peva, kao zaleđena muzika. Želim da konstruišem kompozicije koje se sa-
stoje samo od onoga što je elegantno i neophodno. Ništa drugo.“

„To zvuči kao prilično pristojan manifest za jednog arhitektu.“

„A koji je tvoj?“

„Pomislićeš da sam strašno naivna. Nemoj da se smeješ, ali... ja stvarno mislim kako umetnost treba da služi nekoj svrsi osim lepote. U najmanju ruku, želim da moja ostavi trag. Inače zbog čega drugog smo ovde?“

Polen se smeštao na njih kao snežni prah. Betina se prignula da mu skloni ta zlatna zrnca s lica. Oči su joj se susrele s njegovim, koje su bile bezmalo crne u svojoj žestini. On je načas sklopio kapke na dodir njenih prstiju na obrazu, da bi mu zatim na licu zaigrao osmeh s jamicama koji ga je zario iznutra.

„Stvarno zbog čega drugog? Čini se da je ovo sasvim dobro mesto za početak.“

TREĆE POGLAVLJE

Over d Rajn,* Sinsinati

Avgust 1993.

Dok je taksi jurio kišom natopljenim ulicama, Klara je gledala kako zgrade hitro promiču. U gradu su bar neke građevine bile bliže istorijskim višespratnicama iz zavičaja. Ipak se vratio onaj osećaj praznine, zajedno s napetim iščekivanjem onoga što je možda čeka. Obuzimala ju je mučnina dok se taksi kotrljao preko rupa na kolovozu, izbacujući talase vode koji su zapljuskivali pločnik.

Taksista joj se obratio, vičući kako bi ga čula od radija.

„Koji broj imate u Sikamorovoj?“

Klara je izvadila cedulju koju joj je Pegi Forsajt gurnula u ruku.

„Hiljadu četrdeset šest, starački dom *Ostanite malo*.“

„U redu.“

Klara je osetila njegov pogled na sebi u retrovizoru. Nerada da razgovara, okrenula se da gleda kroz prozor. On ju je već bio

* Engl.: *Over-the-Rhine* – Preko Rajne – stambeni kraj u Sinsinatiju, tako nazvan jer su njegovi izvorni stanovnici bili nemački doseljenici iz Porajnja. (Prim. prev.)

ispitao o poreklu njenog naglaska i prezimena, a ona se plašila da su i jedno i drugo opasnosti koje sada mora da savladava svaki put kada otvori usta.

„Imate rodbinu u Over d Rajnu?“, upitao je on.

„Molim?“

„Over d Rajn. Tako su vaši Evropljani nazvali ovaj deo grada kada su se doselili ovamo. Samo sam računao, imajući u vidu vaše prezime...“

Ona mu je upala u reč. „Koliko znam, nemam.“

Čvrsto je držala kutiju zveckavog porcelana i stiskala zube u borbi sa još jednim talasom iscrpljenosti. Sladunjavi smrad osveživača za vazduh na retrovizoru bio je veoma snažan. Ona je spustila prozor i duboko udahnula. Časak kasnije postala je svesna drugačijeg mirisa: mošusnog, slanog i poznatog kao detinjstvo. Udisala ga je, ispunjavajući čula čežnjom za nečim što nije mogla da naznači.

„To je fabrika plastelina.“

Ona se okrenula i zatekla taksistine oči kako joj se već smeše u retrovizoru. To je to! Osetila je kako joj umor iščezava od uzbuđenja usled prepoznavanja.

„Dirne me svaki put kada dođem ovamo“, rekao je taksista. „Ne postoji ništa slično.“

Na radiju je neka devojka izjavila sa sunčanom ljupkošću kako voli nečiji osmeh. Klara je osetila kako joj se raspoloženje popravlja, zbog te pesme, zbog vazduha ispunjenog slatkoćom i večite bodrosti tog mesta, koje je izgledalo krajnje bezazleno u svom optimizmu.

Taksi je usporio i stao na uglu jedne prometne raskrsnice. Dom *Ostanite malo* zauzimao je pola bloka, iza oštećene žičane ograde: tri sprata od mrke cigle ukrašena protivpožarnim stepenicama nalik trakama. Ispod zaklona jedne nadstrešnice, za betonskim stolovima, sedelo je nekoliko pogrbljenih starijih ljudi i igralo domine, dok su njihove oči, izandale od vremena, gledale kako svet prolazi.

Klara je platila taksisti i požurila preko mokrog betona, idući u zaklon tamne zgrade. Prošla je kroz sterilno predvorje i ušla u dugačak hodnik s vratima sa obe strane. Nisku tavanicu od stiropora osvetljavale su treperave fluorescentne cevi. Bilo je malo pokazatelja života, ako se izuzme tihi žamor iz televizora iza zatvorenih vrata obeleženih „Nadzornik“. Klara je duboko udahnula i pokucala, najpre blago a onda ponovo, snažnije. Vrata je otvorila žena u prošivenom kućnom ogrtaču od poliester a i provirila napolje. Klara je slutila da su približno istih godina, mada je ova izgledala nekako neizmerno starija.

„Molim vas, izvinite što vas uznemiravam – tražim gospođicu Vilijams.“

„Pronašli ste je. Vi ste ona za koju Pegi kaže da je kupila moje statuice?“

„Jesam.“

Žena se povukla i pokazala Klari da uđe. Soba je bila ispunjena rasparenim nameštajem. Tu je bio televizor postavljen na nosač u uglu sobe i dve zaključane staklene vitrine s prepisanim lekovima. Gospođica Vilijams je pokazala Klari da sedne u prastaru fotelju prekrivenu providnim vinilom. Ona se spustila pored usnulog psa neke neodređene rase. Podigla ga je s poda i položila sebi na mesnatu podlakticu da ga miluje.

„Nisam bila sigurna da će ona imati mnogo sreće kad ih bude prodavala. Nisu mi bile po ukusu.“

Nisu ni meni, pomislila je Klara.

„Nisam sigurna da li je Pegi objasnila, ali želela sam da vas pitam kako ste došli u njihovo vlasništvo.“

„Poklonio mi ih je jedan naš stanar. Gospodin Ezra Adler, na prvom spratu.“

Klari su usta bila suva kao barut.

„Da li je gospodin Adler danas kod kuće?“

„Nipošto, on je mrtav. Ima već mesec dana. Zapaljenje pluća.“

Onaj talas iscrpljenosti vratio se punom snagom i ona je osetila kako klonjava. Gospođica Vilijams se namrštila od preneraženosti.

„Jeste li poznavali gospodina Adlera? Pegi ne reče.“

Klara je odmahнула glavom.

„Nisam ga poznavala, ali nadala sam se da mi može pomoći da pronađem oca.“

Ona se pritiskala po slepoočnicama, trudeći se da odagna pritisak u njima. Koliko je glupo što je prevalila toliki put, samo da bi se našla u ćorsokaku.

„Jedna je bila figurica vikinga. Moja majka je imala jednu istu takvu; jedinu drugu za koju znam. Pre no što je umrla, ona mi je rekla da ju je napravio moj otac. Mislila sam, možda naивно, da bi vlasnik mogao da mi kaže ko je on.“

Gospođica Vilijams ju je sumnjičavo gledala.

„Eto, ja znam samo da je gospodin Adler bio nekakav vajar u Evropi za vreme rata. Došao je ovamo i zaposlio se kao izrađivač maketa od plastelina. Živeo je na spratu ovih poslednjih desetak godina otkako je otišao u penziju.“

Ona se namrštila i zapiljila u Klaru.

„Nemate isti naglasak. Jeste li i vi iz Poljske?“

Klara je zavrtela glavom a gospođica Vilijams slegnula ramenima.

„Odatle on reče da je. Kada bih mu odnela poštu ili neki novi lek, obično me je zvao da uđem na šolju kafe. Kuvao je jaku! Zadirkirao me što dodajem veštački zaslađivač, govorio je da sam već dovoljno slatka.“

Ona se zakikotala a njen topao kikot je iznenadio Klaru.

„Nedostaje mi; bio je jedan od onih dobrih.“

Klari je sinula jedna misao:

„Smem li da pitam šta se dogodilo sa ostatkom njegovih stvari?“

„Još su tamo gore. Pazite, nema ništa preterano vredno. Iduće sedmice treba da mi stigne novi stanar, te sve to pakujem da pošaljem *Gudvilu*.“

„Da li biste imali nešto protiv kada bih otišla i pogledala unaokolo? Čisto da sama to vidim. Prevalila sam silan put...“

Gospođica Vilijams je pomno gledala Klaru, pokušavajući da odredi vredi li ova vremena i truda koje iziskuje.

„Mogu sama da se popnem; ne bih da dosađujem.“

Još jednom teško i nerado uzdahnuvši, gospođica Vilijams je skinula s pojasa veliki obruč s ključevima, pa ih pretresla pre no što je skinula jedan.

„Prvi sprat, soba 21. Pošla bih s vama, ali samo što mi nije počela serija.“

„Hvala. Neću dugo.“ Ona je ustala da pođe. „Da li je on pominjao neku rodbinu u Poljskoj?“

Gospođica Vilijams se već bila okrenula prema ekranu, dizala noge na hoklicu i pojačavala zvuk.

„Koliko ja znam, nije. Većina ljudi ovde nema nikoga, inače ne bi bili ovde. Oni žive sami a tako i umiru.“

Posle nekoliko minuta Klara je izašla iz skućenog prostora škripavog lifta za jednu osobu i krenula u potragu za stanom Ezre Adlera. Od tvrdih površina odbijao se zvuk desetak drugih televizora, listom pojačanih do daske. Snimljeni smeh se mešao s pucnjima iz vatrenog oružja, dok je bučna publika neke televizijske emisije klicala zbog varljive rečitosti nekog evangelističkog propovednika.

Klara je prolazila pored vrata za vratima, listom otvorenih, čiji su stanari samci sedeli na foteljama s pokretnim naslonom ili krevetima sa zastiračima od poliestera. Oni su mahom zurili u ekrane, dok se malobrojnima pogled samo gubio u daljini, a vilice im stajale otromboljene.

Poslednja vrata su bila jedina sasvim zatvorena. Klara je izvadila ključ iz džepa, gurnula ga u bravu i s lakoćom okrenula. U sobi nije bilo vazduha, a na svakoj površini nakupljao se sloj prašine. Prostorija je bila oskudno nameštena; mali sto i dve aluminijske stolice kod prozora, usamljena fotelja s bočnim naslonima i uzan krevet, uredno namešten tankim ćebetom

i prastarom posteljinom. Na sredini sobe, o radu gospođice Vilijams svedočila je hrpa kutija – čaše, činije i lonci naslagani i umotani u novinsku hartiju, zajedno sa starim čajnikom i malom *Kaffeepresse*.^{*} Na jednom zidnom stolu stajala je uredna gomila požutelih pamfleta na kojima su se videle desetine oduševljene dece kako se igraju besmisleno dobro napravljenim stvorenjima u osnovnim bojama. Ezra Adler je svojevremeno očito bio ozbiljan umetnik s plastelinom.

Klara je preturala po sadržajima kutija, ali nije bilo ničega što govori o životu pre Amerike. Ona se srozala na tvrdu postelju za jednu osobu i odmeravala ostatke jedine osobe koja je možda mogla da joj odgovori na pitanje koje joj izmiče: ko joj je bio otac? Unutar tih zidova nalazilo se sve što je ostalo od Ezre Adlera, no on je opet bio nepoznatljiv, zauvek van domašaja.

Minuti su prolazili dok je ona sedela i gledala prašinu što ju je poremetila plivajući po toj vrućini. Znala je kako treba da krene, ali nije mogla da se otrese osećaja inercije. Naposletku je smogla dovoljno snage da ustane, ode u malo kupatilo i ispljuska se vodom po licu. Pogled joj je sleteo na dve uramljene fotografije što su visile kraj vrata. Jedna je bila prastari portret u sepiji nekog bradatog, plećatog muškarca. On je na kolenu cupkao bebu, krutih udova i nalik na lutku. Ispod nje je bila stilizovana grupna fotografija iz drugog vremena. Četiri nasmešene prilike stajale su u ateljeu ispunjenom svetlošću, okružene umetničkim delima, visokim vazama i kipovima.

Na sredini je stajala neka prelepa mlada žena, blistavih očiju, tamnih lučnih usana i s poluosmehom na licu. Na sebi je imala usku suknju i strukirani sako s naramenicama. Za blistavu kosu bio joj je pričvršćen izvrsno izvajani šešir i bila je okružena trojicom muškaraca. Dvojica su bili u širokim belim mantilima, treći u otmeno skrojenom trodelnom odelu i s naočarima žičanih okvira.

^{*} Nem.: presa za kafu. (Prim. prev.)

Klara je gledala fotografiju s radoznalošću i nepristrasnošću dok to nepoznato nije počelo da poprima oblik ispred nje. U trenutku potresne jasnoće, ona je prepoznala da je ta prikaza, ta prelepa žena puna života, njena majka.

Mlada Betina je izgledala isto na svim takvim ranim fotografijama. Otmena, primamljiva i veličanstvena, ona je plenila pažnju foto-aparata, ali za Klaru je ostajala zagonetka. To izdanje svoje majke ona je viđala svega u dve dimenzije, crnoj i beloj. Ona je izgledala daleka od one žene s kojom je Klara odrasla – a koja nije bila ništa manje lepa, ali nežna kao ljuska od jajeta, po čijoj su se površini nalik gleđi pružale jedva приметne pukotine rasednih linija.

Betina je bila kao porcelanska lutka koja je razbijena i ponovo sastavljena – njom se nije moglo igrati bez svesti o njenoj krhkosti i mogućnosti da se ona ponovo razbije, ovoga puta nepopravljivo.

Drhtavim rukama, Klara je skinula fotografiju sa zida i prevrnula stari drveni ram; njega su zajedno držale dve zardale kukice. Ona ga je otvorila i podigla sliku sa stakla, čitajući reči napisane na poledini lepim, tankim i šiljatim rukopisom: *U ateljeu u Fabrici porcelana „Alah“, * Dahau, sa Maksom, Betinom i Holgerom, 1941.*

Iako je Betina ostala potpuno nema kada je reč o ratnim godinama, Klara je oduvek znala da joj je majku oblikovao njen život u Nemačkoj. Ona je prevrnula fotografiju, pokušavajući da prepozna koji bi od tih muškaraca mogao da bude Ezra Adler. Niži od one dvojice u belom imao je isti onaj zdepasti stas i bačvaste grudi kao onaj čovek na portretu s bebom. Ona je primakla fotografiju još bliže; bila je prilično sigurna da je to on. On je stajao tamo u belom mantilu, izbacujući bradu, držeći porcelanskog zeca.

* Nem.: *Porzellanmanufaktur Allach*. (Prim. prev.)